

ANETA RAYZACHER-MAJEWSKA
UKSW WARSZAWA
ORCID: 0000-0003-2540-0273

NAUCZYCIELE RELIGII WOBEC RZECZYWISTOŚCI CYFROWEJ

„Środki przekazu są dla Kościoła cenną pomocą w szerzeniu Ewangelii i wartości religijnych, w rozwijaniu dialogu oraz współpracy ekumenicznej i międzyreligijnej, a także w obronie trwałych zasad, które są niezbędne przy budowie społeczeństwa szanującego godność człowieka i dbającego o wspólne dobro. Kościół chętnie się nimi posługuje, aby dostarczać informacji o sobie i poszerzać zasięg ewangelizacji, katechezy i formacji. Korzystanie z nich traktuje jako odpowiedź na polecenie Chrystusa: «Idźcie na cały świat i głoście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!» (Mk 16, 15)”¹. Słowa Jana Pawła II stały się szczególnie aktualne w drugim semestrze roku szkolnego 2019/2020, gdy podczas zawieszenia zajęć w szkołach z powodu COVID-19² katecheci – podobnie jak i inni nauczyciele – prowadzili zajęcia zdalnie, wykorzystując w tym celu nowoczesne technologie. W niniejszym artykule zostaną przypomniane racje uzasadniające zastosowanie nowoczesnych technologii w nauczaniu religii, jak również ukazane będą możliwości i potrzeby wykorzystania mediów przez katechetów. Poza literaturą przedmiotu i źródłami elektronicznymi autorka uwzględni wnioski z dyskusji, która miała miejsce w jednej z grup podczas sympozjum Stowarzyszenia Katechetów Polskich w Częstochowie³.

„Nowy świat cyberprzestrzeni pobudza Kościół do uczestnictwa w tej wspólniejszej przygodzie, jaką jest wykorzystanie potencjału nowych technologii w dziele

¹ Jan Paweł II, *List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu. Szybki rozwój* (24.01.2005), nr 7, w: <http://bit.ly/SK16-1> [dostęp 7.07.2020].

² Zawieszenie zajęć dokonano się na mocy *Rozporządzenia MEN w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19*. Rozporządzenie obowiązywało w dniach od 11 do 25 marca. W kolejnym rozporządzeniu Minister Edukacji Narodowej nałożył na nauczycieli obowiązek realizowania podstawy programowej poprzez zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Zob. *Rozporządzenie MEN z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19*, w: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20200000493/O/D20200493.pdf> [dostęp 7.07.2020].

³ Sympozjum Stowarzyszenia Katechetów Polskich (SKP) *Nauczanie religii w rzeczywistości zmediatyzowanej* odbyło się w dniach 19-20 września 2019 roku.

głoszenia Dobrej Nowiny⁴ – zwracał się Jan Paweł II do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu. Następcy papieża Polaka również nie mieli wątpliwości co do przydatności mass mediów i nowoczesnych technologii. Jak zauważał w kontekście narzędzi cyfrowych Benedykt XVI, „umiejętność korzystania z nowych języków potrzebna jest nie tyle, aby nadążać za duchem czasu, ale właśnie po to, żeby pozwolić nieskończonemu bogactwu Ewangelii znaleźć takie formy wyrazu, które byłyby w stanie dotrzeć do umysłów i serc wszystkich ludzi”⁵. Z kolei papież Franciszek podkreślał, że „to nie technologia określa, czy komunikacja jest autentyczna, czy też nie, ale serce człowieka i jego zdolność do dobrego wykorzystania środków, jakimi dysponuje. Sieci społecznościowe mogą ułatwiać relacje i promować dobro społeczeństwa, ale mogą również prowadzić do dalszej polaryzacji i podziałów między ludźmi i grupami. Środowisko cyfrowe jest placem, miejscem spotkań, gdzie można wyrazić sobie serdeczność albo zadać rany, nawiązać pożyteczną dyskusję lub dokonać linczu moralnego”⁶. Te i inne wypowiedzi nie pozostawiają wątpliwości co do tego, że w dzisiejszym przekazie katechetycznym nie sposób pominąć nowoczesnych technologii. Domaga się tego współczesny człowiek – jakże mocno zanurzony w cyberprzestrzeni. Stanowi to nie lada wyzwanie dla katechetów, bowiem „wraz ze wzrostem zaawansowania technologii cyfrowych atrakcyjność wirtualnego świata zwiększa się niemal z dnia na dzień, a to z kolei wymusza potrzebę nieustannej refleksji nad nowymi sposobami głoszenia Dobrej Nowiny w nowym i szybko przeobrażającym się świecie”⁷.

Choć zastosowanie nowoczesnych technologii może wspomóc proces kształcenia, to jednocześnie nie brak badań wskazujących na niekorzystny wpływ telewizji czy komputera na dzieci i młodzież, w przypadku nadmiernego korzystania z tych mediów⁸. To zaś nakłada na nauczycieli religii jeszcze większą odpowiedzialność – troszcząc się o duchowy rozwój podopiecznych, nie mogą w jakikolwiek spo-

⁴ Jan Paweł II, *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii*, Orędzie Papieża Jana Pawła II na 36. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, w: <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> [dostęp 7.07.2020].

⁵ Benedykt XVI, *Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji*, Orędzie Papieża Benedykta XVI na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, w: <https://www.paulus.org.pl/220,47-sdssp-benedykt-xvi-2013> [dostęp 10.08.2020].

⁶ Franciszek, *Komunikacja i Miłosierdzie – owocne spotkanie*, Orędzie na 50. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, w: <https://www.paulus.org.pl/217,50-dzien-srodkow-spoolecznego-przekazu-2016> [dostęp 12.08.2020].

⁷ K. Springmann, *Cyberprzestrzeń wyzwaniem dla katechety*, w: *Katecheta i katechizowany w sieci*, red. B. Bilicka, Toruń 2015, s. 16.

⁸ Zob. M. Chojak, *Nowe technologie a rozwój wybranych procesów poznawczych u dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, w: *Edukacja jutra. Nowe technologie w kształceniu*, red. K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz, Sosnowiec 2015, s. 90-91. Do negatywnych skutków zalicza się np. problemy z rozwojem mowy i komunikacją; wzrost występowania schematyzmów; zaburzenia w relacjach społecznych. Z dystansem jednak należy odnieść się do przytoczonej tam sugestii, jakoby nadmierny kontakt z mediami miał powodować autyzm. Zob. tamże, s. 92-93.

sób narażać całościowej dobrej kondycji ucznia. Co więcej, to właśnie katecheci mogą zaoferować podopiecznym wyjątkową motywację do podejmowania pracy nad sobą, uświadamiając moralny wymiar nadmiernego zastosowania nowych technologii. Nie bez znaczenia również jest fakt, iż młode pokolenie zakorzenione w cyfrowym świecie różni się od poprzednich pokoleń pod względem kompetencji komunikacyjnych i wzorców zachowań. Świadomość tych różnic jest konieczna dla właściwego planowania procesu dydaktycznego i katechetycznego. Skoro bowiem nadrzędnym celem katechezy jest doprowadzenie nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia i głębokiej z Nim zażyłości⁹, katechetyczna posługa Słowa winna uzdalniać uczniów do prowadzenia dialogu tak z Bogiem, jak i z ludźmi. Tymczasem komunikowanie się za pośrednictwem narzędzi cyfrowych – mimo niezaprzeczalnych korzyści – ma pewne ograniczenia i niewłaściwie wykorzystane nie tylko nie pomoże osiągnąć owego nadrzędnego celu katechezy, ale wręcz utrudni jego realizację. Nie ulega zatem wątpliwości, iż nauczyciele religii wobec rzeczywistości cyfrowej winni okazywać zainteresowanie, wzbogacać swoje kompetencje cyfrowe, a jednocześnie wypracować zasady właściwego jej wykorzystania.

Uwzględnienie rzeczywistości cyfrowej w nauczaniu religii można uznać za jeden ze sposobów realizacji zasady wierności Bogu i człowiekowi dziś. Treści przekazywane z zastosowaniem narzędzi cyfrowych pozostają niezmiennie – ich źródłem jest Bóg, zaś one same dotyczą działania Boga na rzecz człowieka. Jednocześnie nowoczesne sposoby przekazu stanowią wyraz wierności człowiekowi. Wszak dzisiejszy odbiorca jest „cyfrowym tubylcem” – pozostaje mocno zakorzeniony w wirtualnej rzeczywistości. Skuteczność przekazu domaga się uwzględnienia specyfiki dzisiejszego ucznia, zatem skłania ku zastosowaniu omawianych narzędzi. Niejednokrotnie wykorzystane rozwiązania metodyczne oparte na nowoczesnej technologii i informatyce aktywizują wielostronnie i ułatwiają przekaz, niezależnie od indywidualnych potrzeb czy typu inteligencji wielorakich danego ucznia. Stanowią więc praktyczną realizację wymogu indywidualizacji.

Katecheci nie powinni pozostawać obojętni wobec rzeczywistości cyfrowej. W odniesieniu do współczesnych nauczycieli mówi się wręcz o konieczności posiadania kompetencji medialnych (informatycznych), czyli odpowiedniej wiedzy i umiejętności metodyczno-technicznych. Posiadanie takich kompetencji oznacza, że „nauczyciel ma pełne rozeznanie w zasobach medialnych związanych z realizowanym przedmiotem, blokiem przedmiotowym lub ścieżką edukacyjną; potrafi dokonać analizy i oceny merytorycznej oraz pedagogicznej istniejących zasobów medialnych, a znając właściwości poszczególnych mediów, potrafi wyznaczać im odpowiednie zadania w procesie kształcenia i wychowania; posiada podstawowe umiejętności obsługi urządzeń medialnych, zna podstawowe zasady ergonomii pracy z mediami w warunkach szkolnych; ma przygotowanie i motywację do

⁹ Zob. CT 5.

ustawicznego onowocześniania swojego warsztatu pracy i warsztatu pracy swoich uczniów”¹⁰. Ks. dr Adam Bielinowicz (UWM) we wprowadzeniu do pracy w grupie podczas zjazdu SKP podkreślił, iż niezwykle istotna jest samoświadomość katechetów odnośnie do posiadania kompetencji informatycznych – są one jednym z elementów budowania autorytetu. Jednocześnie, odwołując się do swojego doświadczenia, zauważył, iż środowiska informatyczne organizujące szkolenia dla nauczycieli nie zawsze zdają sobie sprawę z tego, że katecheci również byłiby zainteresowani ofertą skierowaną do nich i uwzględniającą nauczany przez nich przedmiot. Podkreśla się także, iż rozeznanie nauczycieli, a więc także i katechetów, w odniesieniu do rzeczywistości medialnej winno być dwukierunkowe. Z jednej strony mają oni posiadać powyższe kompetencje medialne, z drugiej zaś – potrzebna jest im dobra orientacja odnośnie do tego, czym zajmują się dzieci i młodzież w sieci. Tylko wtedy będą mogli znaleźć wśród bogactwa narzędzi multimedialnych te adekwatne do konkretnego odbiorcy, a jednocześnie skuteczniej będą mogli przeciwdziałać realnym zagrożeniom czyhającym na katechizowanych w wirtualnym świecie¹¹.

Nauczyciele religii – podobnie jak nauczyciele innych przedmiotów – mają do wyboru wiele narzędzi multimedialnych i informatycznych. Niektóre z nich są uniwersalne, zaś ich zastosowanie w ramach konkretnego przedmiotu zależy od chęci i kreatywności oraz technicznych umiejętności nauczyciela. W tym względzie podczas sympozjum Stowarzyszenia Katechetów Polskich w grupie dotyczącej nauczycieli religii w rzeczywistości zmediatyzowanej zwrócono uwagę na to, iż czasem katecheci uznają, że mają wysokie kompetencje informatyczne, podczas gdy ich uczniowie nie zawsze podzielają to zdanie¹². Istotnie bowiem to, co dla uczniów

¹⁰ W. Strykowski, *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, „Neodidagmata” 27-28(2005), s. 24.

¹¹ Zob. A. Rayzacher-Majewska, *Rozeznanie w pedagogice*, w: *Rozeznanie. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, red. Sz. Drzyżdżyk, M. Gilski, Kraków 2019, s. 425.

¹² Podobna tendencja jest widoczna także u nauczycieli w ogóle, o czym mogą świadczyć wyniki badań przeprowadzonych w czerwcu 2014 roku wśród nauczycieli z województwa podlaskiego: „wśród respondentów oceniających swe umiejętności w tym zakresie bardzo wysoko aż 21% osób wcale nie wykorzystuje tej wiedzy w swej pracy dydaktycznej, pozostała grupa wykorzystuje ją kolejno: w stopniu niskim (35,7%), średnim (35,7%) i wysokim (7,1%), chociaż na prośbę o wyszczególnienie stosowanych metod i technik nie wymienia ich wcale. Podobna zależność uwidacznia się podczas analizy odpowiedzi grupy respondentów niewykorzystujących wiedzy w zakresie nowatorskich metod i technik z zastosowaniem TIK w pracy dydaktycznej, wśród których 35% ocenia swe umiejętności w tym zakresie na notę dobrą i bardzo dobrą. Dodatkowo na uwagę zasługuje fakt, iż osoba z długoletnim stażem pracy oraz stopniem awansu zawodowego nauczyciela dyplomowanego w uzasadnieniu braku wykorzystywania nowatorskich metod i technik z zastosowaniem TIK napisała, że „dopiero się ich uczy”, chociaż swe umiejętności w zakresie obsługi nowoczesnych technologii oceniła na 5 w pięciostopniowej skali i udzieliła odpowiedzi twierdzącej na pytanie o zastosowanie TIK zarówno w trakcie pracy na lekcji, jak i w przygotowaniu się do niej. Takie zestawienie poddaje w wątpliwość rzetelność wypowiedzi i pozwala domniemywać, że nauczyciele mogą w niektórych przypadkach, podczas udzielania odpowiedzi na pytania związane z wykonywaną pracą, kreślić

jest niemal naturalne w zakresie obsługi narzędzi technicznych, dla nauczyciela staje się dostępne po dłuższym czasie samodzielne poznawania bądź skorzystania ze specjalistycznego szkolenia. Z pewnością też trudno mówić o pewnej jednolitości czy równym przygotowaniu do stosowania TIK w pracy dydaktycznej wszystkich nauczycieli. Wydaje się, iż większe ograniczenia w tej materii mogą wykazywać starsi nauczyciele, którzy przywykli do pracy z wykorzystaniem tradycyjnych metod i środków. Krzywdzące jednak byłoby uznanie, że powszechne jest wśród nich zdystansowanie wobec zastosowania nowoczesnych technologii.

Od połowy marca 2020 roku, gdy nauka w szkołach została zawieszona z powodu COVID-19, katecheci – podobnie jak nauczyciele innych przedmiotów¹³ – lawinowo zaczęli sięgać po nowe technologie, by prowadzić zdalne nauczanie. Można wręcz stwierdzić, iż pandemia wymusiła niejako weryfikację założeń *Kierunków rozwoju edukacji wspieranej technologią. Nowe technologie w edukacji. Propozycja strategii i planu działania na lata 2014-2020*¹⁴. Choć sami krytycznie oceniali ten sposób pracy z uczniami, trudno było nie dostrzec błyskawicznego rozwoju katechetów w kreatywności i przygotowywaniu materiałów do zdalnego nauczania. Już w pierwszych dniach nowej sytuacji (14.03.2020) Komisja Wychowania Katolickiego przypominała o możliwości korzystania z portali związanych z podręcznikami do religii. Jak podkreślano, „na portalach można znaleźć różnorodne materiały pomocnicze, skorelowane z treściami zawartymi w „Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego”. W przypadku niektórych portali, materiały katechetyczne są dostępne po bezpłatnym zalogowaniu”¹⁵. Komunikat został zaktualizowany kilka dni później i do portali związanych z wydawnictwami i seriami podręczników dodano inne strony, platformy i aplikacje przydatne w zdalnym nauczaniu¹⁶.

obraz idealnego w ich opinii pedagoga, co w rzeczywistości nie znajduje swego odzwierciedlenia w praktyce szkolnej”. I. Kochan, *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy dydaktycznej*, „Studia z Teorii Wychowania” 7/3 (2016), s. 148.

¹³ Jak podano w ankiecie Scriware przed pandemią ponad 70% nauczycieli nie podejmowało się zdalnego kształcenia. Pośród tych, którzy to robili, najczęściej zdarzali się nauczyciele informatyki. Zob. Raport *Nauczanie zdalne w Polsce*, 22.06.2020. Raport był przesyłany zainteresowanym osobom – zwłaszcza tym, którzy wypełnili wcześniej ankietę. Pełna wersja raportu w posiadaniu autorki.

¹⁴ Zob. M.M. Sysło, *Kierunki rozwoju edukacji wspieranej technologią. Nowe technologie w edukacji. Propozycja strategii i planu działania na lata 2014-2020*, Wrocław, Toruń, Warszawa 2014, w: <http://bit.ly/SK16-2> [dostęp 20.08.2020]. Inne wytyczne podkreślające konieczność zastosowania nowoczesnych technologii w pracy nauczycieli to *Standardy przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i komunikacyjnej* opracowane przez Polskie Towarzystwo Informatyczne w 2010 roku. https://ecdl.pl/wp-content/uploads/2016/05/Standardy-PTI_v3.0.pdf [dostęp 20.08.2020].

¹⁵ Komisja Wychowania Katolickiego, *Zdalne nauczanie religii*, w: <https://opoka.news/zdalne-nauczanie-religii> [dostęp 13.08.2020].

¹⁶ Wśród portali wskazano na następujące: <http://www.ekatecheza.pl>; <https://katechizmy.com.pl>; <https://kulkat.pl>; <https://portalkatechetyczny.pl>; <https://www.jednosc.com.pl/strefakatechety>; <https://www.katechizmy.pl>; <https://www.swietywojciech.pl/Strefa-katechety>. 24 marca 2020 dodano inne

Niezależnie bowiem od oferty wydawnictw katecheci również sami przygotowują pomoce dydaktyczne z zastosowaniem TIK, np. korzystając z programów i aplikacji, takich jak Learning Apps, Kahoot, Genial.ly. Zaletą wielu narzędzi jest to, że nauczyciele mogą udostępniać własne pliki i dzielić się nimi. W przeciwieństwie do portali dedykowanych konkretnym seriom podręczników, w przypadku wspomnianych programów i aplikacji przygotowane materiały są uniwersalne, niezwiązane z konkretnym podręcznikiem czy wydawnictwem. Można to uznać za swoistą namiastkę tego, co postulowali uczestnicy sympozjum Stowarzyszenia Katechetów Polskich w grupie poświęconej katechetom wobec rzeczywistości zmediatyzowanej. Wysłano tam wniosek utworzenia jednej platformy katechetycznej, wspólnej dla wszystkich katechetów niezależnie od tego, z którego podręcznika korzystają na co dzień. Wniosek ten wysnuł autor wprowadzenia merytorycznego do pracy w grupie – ks. dr Adam Bielinowicz (UMW), zaś wielu uczestników obrad podzieliło tę opinię. Innym postulatem, który pojawił się podczas dyskusji, było zaangażowanie kleryków seminariów duchownych w opracowywanie materiałów katechetycznych wykorzystujących nowoczesne technologie.

Niewątpliwym argumentem uzasadniającym tę propozycję jest konieczność zapoznania przyszłych nauczycieli z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi i ich zastosowaniem w ramach przedmiotu. „Nauczyciele potrzebują umiejętności i wsparcia technologii, by dostosować się do wyobrażeń uczniów a z drugiej strony – umieć lepiej angażować ich do działań edukacyjnych. Kolejnym wyzwaniem jest uwzględnienie globalizacji świata cyfrowego, zwiększającej możliwości wymiany doświadczeń, współpracy i wspólnego kształcenia się oraz rozwoju uczniów i nauczycieli”¹⁷. Z tej racji już na etapie formacji podstawowej – akademickiej – wśród studentów teologii i kleryków ważne jest prowadzenie zajęć z zakresu TIK. Po uzyskaniu kwalifikacji do nauczania religii katecheci nie kończą swej formacji, ale podejmują ją w sposób permanentny – zarówno poprzez udział w szkoleniach organizowanych przez diecezjalne referaty katechetyczne, jak i wchodząc na ścieżkę awansu zawodowego.

Wykorzystanie TIK jest wymaganiem koniecznym do spełnienia na wszystkich stopniach tego awansu. Już nauczyciele stażyści wśród wymagań niezbędnych do uzyskania stopnia nauczyciela kontraktowego napotkają „umiejętność korzystania w pracy, zwłaszcza w trakcie prowadzonych zajęć, z narzędzi multimedialnych i informatycznych”¹⁸. Takie samo wymaganie dotyczy nauczycieli kontraktowych,

strony i portale, w tym również wskazano propozycje katechetyczne dostosowane do poszczególnych grup wiekowych: <https://opoka.news/zdalne-nauczanie-religii-w-okresie-epidemii> [dostęp 12.08.2020].

¹⁷ Polskie Towarzystwo Informatyczne, *Standardy przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i komunikacyjnej*, w: <http://bit.ly/SK16-3> [dostęp 20.08.2020], s. 3.

¹⁸ *Rozporządzenie MEN z dnia 26 lipca 2018 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli*, w: <http://bit.ly/SK16-6> [dostęp 22.08.2020].

ubiegających się o stopień awansu nauczyciela mianowanego. Katecheci są wspomagani w realizacji tego zadania przez wydawnictwa powiązane z podręcznikami do religii, które wzbogacają swą ofertę o liczne rozwiązania metodyczne z zastosowaniem nowoczesnych technik. Niektóre także umożliwiają zamieszczenie na swej stronie pomocy opracowanych przez katechetów¹⁹.

Z kolei nauczyciele mianowani w czasie stażu na stopień awansu zawodowego nauczyciela dyplomowanego winni wykazać „umiejętność wykorzystania w pracy metod aktywizujących ucznia oraz narzędzi multimedialnych i informatycznych, sprzyjających procesowi uczenia się”²⁰. W przypadku tych ostatnich zastosowanie TIK może również wiązać się z realizacją wybranych zadań koniecznych do pozytywnej oceny stażu, np. „opracowanie i wdrożenie programu, innowacji lub innych działań dydaktycznych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych związanych z oświatą, powiązanych ze specyfiką szkoły, w szczególności na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”²¹ bądź „wykonywanie zadań opiekuna stażu, opiekuna praktyk pedagogicznych, nauczyciela-doradcy metodycznego, przewodniczącego zespołu nauczycieli, koordynatora wolontariatu, koordynatora projektu, kuratora społecznego, egzaminatora okręgowej komisji egzaminacyjnej, rzeczoznawcy do spraw podręczników, a w przypadku nauczycieli szkół artystycznych – także nauczyciela-konsultanta współpracującego z Centrum Edukacji Artystycznej”²². Nauczyciele zgłębiający zagadnienie TIK w nauczaniu religii mogą również spełnić wymagania poprzez „opracowanie autorskiej pracy z zakresu oświaty lub rozwoju dziecka opublikowanej w czasopiśmie branżowym lub w formie innej zwartej publikacji”²³. Tak postawione wymagania umożliwiają nauczycielom – także religii – wykazanie wiedzy i umiejętności z zakresu kompetencji informatycznych. Istotne jest, by katecheci korzystali z tych możliwości – tym samym bowiem potwierdzają, iż ich formacja i doskonalenie zawodowe przebiega analogicznie do rozwoju innych nauczycieli.

Nauczyciel religii w rzeczywistości cyfrowej winien nieustannie uświadamiać sobie, iż znajomość narzędzi multimedialnych i informatycznych u uczniów może być większa niż u niego. Może zatem zdarzyć się, że zaproponowane przez niego rozwiązania z zakresu TIK – w jego mniemaniu nowoczesne i atrakcyjne – będą przez uczniów lekceważąco czy nawet kpiąco potraktowane. Aby uniknąć takiej

¹⁹ Taka idea przyświecała od początku funkcjonowania portalu katechetycznego powiązanego z warszawskim Wydawnictwem Katechetycznym. Oczekiwano, iż dzięki zaangażowaniu katechetów baza pomocy multimedialnych do poszczególnych tematów z podręczników będzie się powiększać. Po kilku latach funkcjonowania tego portalu i innych jemu podobnych można zauważyć, iż katecheci chętniej korzystają z zamieszczonych pomocy niż dzielą się swoimi pomysłami.

²⁰ *Rozporządzenie MEN z dnia 26 lipca 2018 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli*, w: <http://bit.ly/SK16-5> [dostęp 22.08.2020].

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Tamże.

sytuacji, dobrym pomysłem jest angażowanie uczniów w przygotowanie multimedialnych materiałów do lekcji. Przynosi to wielorakie korzyści – z jednej strony uczniowie przygotowując materiały wzbogacają swoją wiedzę, sięgają do różnych źródeł – zarówno wskazanych przez nauczyciela, jak i samodzielnie znalezionych. Z drugiej zaś – reszta klasy jest bardziej zaangażowana podczas lekcji, jeśli to koleżanka lub kolega z klasy prezentuje treści, do tego robiąc to w sposób atrakcyjny dla uczniów – z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Dzięki zastosowaniu TIK praca ucznia nie musi ograniczać się do indywidualnych działań – możliwe jest też zespołowe wykonywanie zadań, jak np. w przypadku pracy metodą projektu. W metodzie tej pozostawia się uczniom większą swobodę w podziale obowiązków, obraniu strategii działania, jak i realizacji zadań. Nowoczesne technologie mogą być w tym pomocne zarówno na etapie planowania, dokumentowania działań i zapisywania wniosków, jak i w prezentacji własnych osiągnięć przez daną grupę.

Katecheta zamierzający podnosić swe kompetencje medialne może skorzystać z licznych form doskonalenia zawodowego. Podczas sympozjum SKP ks. Adam Bielinowicz wspomniał o bogatej ofercie szkoleń Polskiego Towarzystwa Informatycznego. Nie jest bowiem konieczne, by katecheci ograniczali się do szkoleń dedykowanych konkretnie im, choć trzeba przyznać, że oferta szkoleń katechetycznych nt. zastosowania TIK w nauczaniu religii znacząco wzbogaciła się od połowy marca. Inni uczestnicy dyskusji wskazali także na szkolenia organizowane przez Stowarzyszenie Pedagogów Chrześcijańskich NATAN. Istotną rolę we wspieraniu nauczycieli religii realizujących swą posługę w rzeczywistości cyfrowej odgrywają grupy w mediach społecznościowych²⁴. Często są to grupy wsparcia, umożliwiające katechetom uzyskanie pomocy w zakresie porad lub materiałów praktycznych. Już samo funkcjonowanie grup i przynależność do nich dowodzą dobrej orientacji w wirtualnym świecie katechety odczuwającego realne potrzeby. Podczas sympozjum SKP dr hab. Beata Bilicka (UMK) zwróciła uwagę na grupę iKatecheza na Facebooku, szerzej omawiając możliwości zastosowania sprzętu Apple na lekcjach religii, ze szczególnym uwzględnieniem iPadów. Bilicka zaprezentowała działania podejmowane w tym zakresie, wskazując m.in. na szkolenia organizowane na Wydziale Teologii UMK w Toruniu. Walory i możliwości pracy katechetycznej z wykorzystaniem iPadów zostały szerzej omówione w publikacji „iPad na szkolnych lekcjach religii”, której autorzy już we wstępie przekonują, iż „dzięki edukacyjnym możliwościom urządzenia firmy Apple nauczyciel i jego uczniowie mogą realizować zadania, które nie są możliwe do wykonania w tradycyjny sposób. To z kolei daje nowe możliwości zaktywizowania uczniów, często znudzonych i zniechęconych do nauki religii w szkole (co nierzadko w przypadku młodzieży skutkuje wypi-

²⁴ Przykładem może być grupa „Deogratias et consortes” na Facebooku założona przez autorkę. Nazwa grupy nawiązuje do niezadowolonego ze swego przepowiadania diakona, który zwracał się do św. Augustyna z prośbą o wsparcie. Zob. św. Augustyn, *Pisma katechetyczne*, Warszawa 1952, s. 1-4.

sywaniem się z tych lekcji). Nie oznacza to jednak „technicyzowania” szkolnej katechezy, w centrum zawsze pozostaje człowiek, a nie technologia. Nauczyciel religii, który posługuje się w szkole iPadem, nadal pełni role przypisywane przez Kościół szkolnemu katechecie w procesie religijnej edukacji dzieci i młodzieży – jest świadkiem wiary, nauczycielem i wychowawcą. Technologia jest tylko narzędziem i pomocą, a nie celem”²⁵.

Takie traktowanie nowoczesnych technologii – jako narzędzia i pomocy, a nie jako celu – stanowi właściwe podejście w ich zastosowaniu. Podobnie jak inne środki czy metody nie są one kluczowe w procesie nauczania/uczenia się, ale ustępują miejsca celom i treściom. Jednocześnie język środków masowego przekazu jest „jednym z najbardziej skutecznych i przekonujących”²⁶ dla współczesnego odbiorcy. Nauczyciele religii mają tego pełną świadomość, dlatego korzystają z tych zdobyczy. Pod względem wykorzystania TIK w nauczaniu w niczym nie ustępują nauczycielom innych przedmiotów. Można wręcz spodziewać się jeszcze lepszych efektów na tej płaszczyźnie, bowiem czas zdalnego nauczania z powodu pandemii zmusił katechetów do zwrócenia się ku tym technikom i narzędziom, tym samym osuwając z nimi i zachęcając do głoszenia w cyberprzestrzeni. Powstały liczne inicjatywy, służące zarówno szkolnemu nauczaniu religii, jak i katechezie parafialnej. Doświadczenie ponad trzech miesięcy kształcenia na odległość pomogło katechetom dostrzec liczne korzyści przeniesienia działalności katechetycznej do cyberprzestrzeni. Warto zatem, by nauczanie stacjonarne było wzbogacane zdalnym, a umiejętności zdobyte w czasie pandemii były wykorzystywane i rozwijane w dalszej posłudze.

Streszczenie

Cyberprzestrzeń stanowi dziś dominujące środowisko funkcjonowania katechizowanych. To mobilizuje Kościół do przenoszenia swej działalności także do wirtualnej rzeczywistości oraz wzbogacania narzędzi i środków o mass media. Artykuł przypomina racje uzasadniające zastosowanie nowoczesnych technologii w nauczaniu religii. Ukazuje też możliwości i potrzeby wykorzystania mediów przez katechetów. Poza literaturą przedmiotu i źródłami elektronicznymi uwzględniono wnioski z dyskusji, która miała miejsce podczas sympozjum Stowarzyszenia Katechetyków Polskich w Częstochowie.

Słowa kluczowe: nauczyciele religii, katecheci, cyberprzestrzeń, katecheza w cyberprzestrzeni, nauczanie religii, kompetencje medialne katechetów.

²⁵ B. Bilicka, M. Gurzyński, *iPad na lekcjach religii*, Toruń 2019, s. 11.

²⁶ DOK 209.

RELIGION TEACHERS IN THE FACE OF DIGITAL REALITY

Summary

Today, cyberspace is the dominant environment for the functioning of catechists. This mobilizes the Church to transfer its activities also to virtual reality and to enrich tools and resources with mass media. The article recalled the reasons justifying the use of modern technologies in teaching religion. It also shows the possibilities and needs of the media by catechists. In addition to the literature on the subject and electronic sources, conclusions from the discussion that took place during the symposium of the Association of Polish Catechists in Częstochowa were taken into account.

Keywords: religion teachers, catechists, cyberspace, catechesis in cyberspace, teaching religion, media competences of catechists.

Bibliografia

- Augustyn, *Pisma katechetyczne*, Warszawa 1952.
- Benedykt XVI, *Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji*, Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, w: <https://www.paulus.org.pl/220,47-sdssp-benedykt-xvi-2013> [dostęp 10.08.2020].
- Bilicka B., Gurzyński M., *iPad na lekcjach religii*, Toruń 2019.
- Chojak M., *Nowe technologie a rozwój wybranych procesów poznawczych u dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, w: *Edukacja jutra. Nowe technologie w kształceniu*, red. K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz, Sosnowiec 2015, s. 85-98.
- Franciszek, *Komunikacja i Miłosierdzie – owocne spotkanie*, Orędzie na 50. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, w: <https://www.paulus.org.pl/217,50-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2016> [dostęp 12.08.2020].
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska Catechesi tradendae*, Rzym 1979, wyd. polskie, w: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/adhortacje/catechesi.html [dostęp 15.07.2020].
- Jan Paweł II, *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii*, Orędzie na 36. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, w: <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> [dostęp 7.07.2020].
- Jan Paweł II, *List apostołski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu Szybki rozwój* (24.01.2005), w: <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/835/pos/13/haslo/%C5%9Brodki%20spo%C5%82ecznego%20przekazu%20jako%20narz%C4%99dzie%20katechizacji> [7.07.2020].
- Kochan I., *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy dydaktycznej*, „Studia z Teorii Wychowania” 7/3 (2016), s. 133-155.
- Komisja Wychowania Katolickiego, *Zdalne nauczanie religii*, w: <https://opoka.news/zdalne-nauczanie-religii> [dostęp 13.08.2020].
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Rzym 1997, wyd. polskie, Poznań 1998.

- Polskie Towarzystwo Informatyczne, *Standardy przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i komunikacyjnej*, w: https://ecdpl.pl/wp-content/uploads/2016/05/Standardy-PTI_v3.0.pdf [dostęp 20.08.2020].
- Raport Scriware *Nauczanie zdalne w Polsce*, 22.06.2020.
- Rayzacher-Majewska A., *Rozeznanie w pedagogice*, w: *Rozeznanie. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, red. Sz. Drzyżdżyk, M. Gilski, Kraków 2019, s. 407-438.
- Rozporządzenie MEN z dnia 26 lipca 2018 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli, w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001574/O/D20181574.pdf> [dostęp 22.08.2020].
- Springmann K., *Cyberprzestrzeń wyzwaniem dla katechety*, w: *Katecheta i katechizowany w sieci*, red. B. Bilicka, Toruń 2015, s. 15-51.
- Standardy przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i komunikacyjnej* opracowane przez Polskie Towarzystwo Informatyczne w 2010 roku, w: https://ecdpl.pl/wp-content/uploads/2016/05/Standardy-PTI_v3.0.pdf [dostęp 20.08.2020].
- Strykowski W., *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, „*Neodidagmata*” 27-28(2005), s. 15-28.
- Syśło M.M., *Kierunki rozwoju edukacji wspieranej technologią. Nowe technologie w edukacji. Propozycja strategii i planu działania na lata 2014-2020*, Wrocław Toruń Warszawa 2014, w: https://kometa.edu.pl/uploads/publication/310/8a31_AA_Edukacja_wspierana_tehnologi%C4%85_2014-2020_MM Syslo_10-07-2014.pdf?v2.8 [dostęp 20.08.2020].
- Zawieszenie zajęć dokonano się na mocy *Rozporządzenia MEN w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19*. Rozporządzenie obowiązywało w dniach od 11 do 25 marca. W kolejnym rozporządzeniu Minister Edukacji Narodowej nałożył na nauczycieli obowiązek realizowania podstawy programowej poprzez zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Zob. *Rozporządzenie MEN z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19*, w: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20200000493/O/D20200493.pdf> [dostęp 7.07.2020].

O autorze

Aneta RAYZACHER-MAJEWSKA – dr teologii w zakresie katechetyki, adiunkt w Katedrze Katechetyki Fundamentalnej i Materialnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, konsultor Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, rzeczoznawca ds. oceny programów nauczania religii i podręczników katechetycznych, przewodnicząca Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Katechetów Polskich, katechetka w przedszkolach, autorka materiałów katechetycznych, kierownik projektów „Katecheta – człowiek z klasą” i „Katecheza bez granic”.